

УДК 378.015.31:[159.9-051:005.336.2]

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХОВИХ ПСИХОЛОГІВ: АКМЕОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД**Вінтюк Ю.В.**

Національний університет «Львівська політехніка»

У статті зроблена спроба з'ясувати можливості використання акмеологічного підходу до підготовки майбутніх фахових психологів у вітчизняних ВНЗ у сучасних умовах. Здійснений огляд наукових публікацій за обраною темою; з'ясовані основні положення застосування акмеологічного підходу до вирішення завдань підготовки фахівців. Встановлено можливості використання здобутків акмеології до підготовки фахівців у ВНЗ. З'ясовані можливості застосування акмеологічного підходу до підготовки майбутніх фахових психологів. Зроблені висновки з проведеної роботи і намічені перспективи подальших досліджень у даному напрямку.

Ключові слова: вища освіта, підготовка майбутніх фахових психологів, формування професійної компетентності, акмеологічний підхід.

Постановка проблеми. На даному етапі становлення, коли перед нашим суспільством гостро постала необхідність приведення до сучасних світових вимог всієї соціальної системи, подолання суперечностей, які перешкоджають прогресу, особливого значення набуває проблема компетентності професійної діяльності. Щоб отримати високі результати у певній галузі, необхідно враховувати, що лише фахівець високого рівня здатний забезпечити необхідні показники, які відповідають сучасним вимогам. Відтак, наявні умови суспільного розвитку потребують змін у функціонуванні всіх ланок соціальної системи, фахівців різного профілю, через що зростають вимоги до якості освіти, професійної підготовки студентів у вітчизняних ВНЗ, майбутніх психологів зокрема. Звідси впливає актуальність даного дослідження.

Мета роботи: з'ясувати можливості використання акмеологічного підходу до підготовки майбутніх фахових психологів у вітчизняних ВНЗ у сучасних умовах.

Завдання дослідження:

– здійснити огляд наукових публікацій за обраною темою; з'ясувати можливості застосування акмеологічного підходу для вирішення завдань професійної підготовки;

– встановити особливості використання здобутків акмеології до підготовки фахівців у ВНЗ;

– з'ясувати можливості застосування акмеологічного підходу до підготовки майбутніх фахових психологів;

– зробити висновки з проведеної роботи і намітити перспективи подальших досліджень у даному напрямку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

З огляду на необхідність підвищення професійної компетентності фахівців, що передбачає також забезпечення їхньої конкурентоспроможності, зросла кількість наукових публікацій, спрямованих на вивчення даної проблеми. Пошуком можливостей її вирішення займається професійна акмеологія, яка вивчає процес фахового становлення, досягнення людиною вершин у діяльності, шляхів і способів її вдосконалення як професіонала. Професійна акмеологія – галузь науки акмеології, яка виникла у ХХ ст. і вивчає закономірності досягнення людиною найвищого рівня її розвитку, професійного зокрема. Розгляду питань, пов'язаних із застосу-

ванням знань з акмеології стосовно досягнення найвищих показників у професійній діяльності присвячені праці як зарубіжних, так і вітчизняних науковців: Т. Є. Баєва, Л. Є. Варфоломеєва, І. Н. Васильєва, В. М. Гладкової, Г. С. Данилової, А. А. Деркача, О. В. Лівшуна, В. Н. Максимової, Д. А. Мамонта, І. О. Ніколаєску, Н. М. Носовця, С. С. Пальчевського, М. Ф. Сікача, В. А. Храпіка та ін. Помістити повністю результати здійсненого огляду й аналізу останніх досліджень і публікацій не дозволяє обсяг даної роботи, частково це буде зроблено за ходом викладу матеріалу власного дослідження.

Частково результати дослідження інших аспектів підготовки майбутніх фахових психологів опубліковані раніше [2] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Огляд наукових публікацій за обраною темою дозволяє з'ясувати можливості застосування акмеологічного підходу для вирішення завдань професійної підготовки, а також особливості використання здобутків акмеології до підготовки фахівців у ВНЗ. Проте інформації про застосування цих знань до підготовки практичних психологів у знайдених працях не виявлено, що змушує до проведення самостійного дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Проблема підготовки фахівців, як і розвитку їхньої конкурентоспроможності набула особливої актуальності у зв'язку з соціально-економічними змінами, які відбуваються в сучасному суспільстві та вимагають перегляду підходів до професійного розвитку, що викликає інтерес сучасних дослідників. Зокрема, І. Н. Васильєв констатує, що особистість завжди була предметом психологічних досліджень, проте у різні періоди вона вивчалася під кутом зору проблем, які існували у суспільстві в певний момент часу. Оскільки на сучасному ринку, крім ринку товарів, активно починає діяти і ринок особистостей, саме формування професійної компетентності є найактуальнішим в умовах ринкових відносин. Успіх конкретного працівника залежить від того, наскільки він здатний зарекомендувати себе у професійній діяльності, зможе бути комунікабельним, активним і т. д., тобто конкурентоспроможним [1, с. 69-70]. Необхідно відзначити, що явища розвитку, особистості зокрема, а також формування професійної компетентності та конкурентоспроможності, взаємопов'язані. Відповідно, професійно компетентний фахівець

є конкурентоспроможним, тобто розвиток з метою формування професійної компетентності, як для і досягнення успіху в діяльності, мають багато спільного. Врахування даної обставини дозволяє поєднати різні підходи до розгляду проблеми, що перебуває в центрі уваги.

Передусім необхідно з'ясувати співвідношення акмеології і професійної педагогіки, яка також має за мету підготовку людини до успішної діяльності за обраним фахом. Відмінність полягає в тому, що педагогіка розглядає становлення особистості в освітньому процесі, і здійснюється під час виховання та навчання. Натомість акмеологія вивчає процеси розвитку особистості, які пов'язані з просуванням до вершин зрілості, і мають випереджальний характер. На відміну від професійної педагогіки акмеологія вивчає співвідношення загального особистісного розвитку людини з професійним, взаємозв'язок етапів її соціалізації і професіоналізації. Акмеологія виходить з того, що вершин професіоналізму та майстерності людина досягає сама, причому професійна діяльність особистості відіграє провідне місце в її долі [10].

Звичайно під високим рівнем професійної майстерності розуміють здатність максимально розширення фахівцем наявних можливостей з метою реалізації себе в особистісному, професійному, соціальному та моральному плані. Таким чином, для забезпечення професійної компетентності та конкурентоспроможності – на думку більшості дослідників – необхідно передусім формувати:

- професійну спрямованість особистості;
- систему професійно значущих особистісних якостей;
- професійну самосвідомість особистості;
- систему професійного цілеспрямовання.

Мухіна В. С. вважає, що «розвиток особистості визначений системою суспільних відносин і здійснюється в процесі виховання та освоєння людиною основ матеріальної та духовної культури. Але, разом з цим, це визначення не виключає можливості формування внутрішніх потенцій особистості, що виходять за межі наявних суспільних відносин». Сюди можна віднести і здатність до конкуренції у всіх значущих для особистості обставинах [цит. за 1, с. 70]. Здатність особистості, яка має конкурентні переваги і є професіоналом високого рівня, що спроможний задовольняти суспільні запити, одночасно задовольняючи власні потреби у самореалізації і самоактуалізації, можна співставити з поняттям конкурентоспроможності.

І. О. Ніколаеску вказує наступні психолого-акмеологічні умови розвитку професіоналізму: соціальне замовлення на фахівців вищої кваліфікації, ситуації особистісно-професійного розвитку, акмеологічне середовище, професійне співробітництво з колегами, інноваційність, активна взаємодія з суб'єктами впливу, професійна рефлексія [9, с. 17].

Інші фахівці відзначають, що «акме у професійному розвитку особистості – це психічний стан, який позначає найвищий для даної людини рівень у її професійному розвитку, котрий припадає на певний відтинок часу». Професійне акме – це психічний стан, що означає мак-

симальну мобілізованість, реалізованість всіх професійних здібностей, можливостей і резервів людини на конкретному етапі життя. Підвищення ефективності професійної діяльності є неодмінною складовою етапу акме, тобто кульмінації, піку в професійному розвитку людини, на даному проміжку життєвого шляху. Відтак, дослідження шляхів і способів підвищення ефективності професійної діяльності становить одне з найактуальніших завдань сучасної акмеології [цит. за 1, с. 71]; деякі з цих можливостей будуть розглянуті у подальшому викладі.

Що ж може дати сучасна акмеологічна наука, зокрема, професійна акмеологія, для вирішення означеної проблеми? За визнанням ряду авторів, професійна акмеологія – наука про шляхи досягнення професіоналізму в роботі фахівця. Головним результатом його роботи є наявність позитивних якісних змін в оволодінні вміннями, знаннями та навичками, що відповідають прийнятним професійним стандартам; формування якостей особистості, які необхідні для активної життєдіяльності в суспільстві. На думку науковців, сутність професійної акмеології полягає у:

- виборі фахівцем способів своєї діяльності з врахуванням мотивів, ціннісних орієнтацій, цілей;
- гуманістичній орієнтації на здійснення фахової діяльності;
- визначенні шляхів досягнення професіоналізму;
- підготовка тих, з ким працюють, до подальшої взаємодії.

Професійна акмеологія вивчає також рівні професійної діяльності та зрілості особистості фахівця [4]:

- початковий рівень оволодіння професією, що має за мету адаптацію до неї, первинне засвоєння чинних норм, необхідних технологій тощо;
- рівень фахової майстерності (використання у своїй діяльності кращих зразків професійного досвіду, володіння прийомами індивідуального підходу до суб'єктів взаємодії, здійснення особистісно-орієнтованого підходу);
- рівень самоактуалізації в професії (усвідомлення можливостей професії для розвитку особистості, саморозвиток за допомогою професії);
- рівень творчості фахівця (здійснення особистісного творчого вкладу, внесення авторських пропозицій, які стосуються як окремих завдань, прийомів, засобів, методів, форм організації процесу навчання, так і створення нових систем ефективної взаємодії).

Як відзначає Н. М. Носовець, акмеологічний підхід передбачає застосування системи принципів, прийомів і методів, які дозволяють вирішувати акмеологічні проблеми і завдання. Його впровадження в професійну освіту забезпечує підвищення якості фахової підготовки і виражається в спрямованості педагогічних впливів на актуалізацію творчого потенціалу студентів, підвищенні у них професійної мотивації та мотивації до досягнення успіху в діяльності, формування прагнення до самовдосконалення й успішної самореалізації у професії, потреби та здатності в постійному оновленні професійних знань і вмінь, у творчому саморозвитку, орієнтації на досягнення вершин професіоналізму [10]. На його думку, кінцевим результатом

реалізації акмеологічного підходу є акмеологічна спрямованість особистості.

У центрі уваги акмеології стоїть проблема професіоналізму, виявлення умов і чинників, які підвищують ефективність діяльності фахівців і стимулюють особистісний розвиток. Створені моделі професійної компетентності для різних категорій фахівців, які є для них важливим професійним орієнтиром; розроблена система необхідних психологічних якостей і можливостей їх розвитку; виявлено психологічні протипоказання до різних професій, а також види професійної «деформації» фахівців, розроблені методи їх компенсації і подолання. Людина, яка претендує на досягнення високого професійного рівня, повинна постійно розвиватися, вдосконалюватися, досягаючи при цьому нових вершин професіоналізму. Основу цього процесу складають саморозвиток, самоосвіта, самоорганізація, самоконтроль зрілої людини, самореалізація її творчого потенціалу в процесі діяльності на шляху до вершин («акме») [5, с. 254].

На психолога покладені важливі професійні завдання, які передбачають надавати допомогу іншим, тому до нього висуваються певні вимоги: психологічні, педагогічні та спеціальні. Щоб їх дотримуватись, йому потрібно прямувати до певного ідеалу професійної майстерності, співставляючи з ним якості своєї особистості, та постійно розвиватись. Тому важливим є вивчення, розкриття, дослідження психологічних вимог до особистості майбутнього фахівця, психолога зокрема, оскільки результати таких досліджень вказують напрям для розвитку його особистості.

Реалізація акмеологічного підходу до професійної підготовки майбутніх фахівців, основною метою якого є оволодіння стратегіями творчої самореалізації у процесі досягнення вершин професіоналізму, передбачає застосування акмеологічних технологій, освітніх зокрема, оскільки вони сприяють активізації внутрішнього потенціалу як умови їхнього сходження до найвищого рівня. Ці положення розвинені у праці В. Н. Максимової [8]; складовими моделі фахівця, на її думку, є його професійна, особистісна духовна зрілість та акмеологічна позиція. Відповідно, професійна зрілість передбачає його готовність до інноваційної професійно-педагогічної діяльності; до структури якої входять:

- відповідна спрямованість професійної діяльності, як система домінуючих мотивів, наявність стійкої позитивної мотивації;
- професійна компетентність як система знань, умінь та навичок, а також стратегій вирішення професійних завдань;
- здатність до творчого, нестандартного вирішення професійних завдань.

Акмеологічна модель фахівця, розроблена Г. С. Даниловою, містить такі компоненти [5, с. 6]:

- I – компетентність (психологічні й соціальні знання, теоретико-практичні та методичні знання, професійні здібності та вміння);
- II – особистісна орієнтація (самореалізація у контексті акмеологічної моделі «Я – компетенція» в динаміці від «Я – реальний» до «Я – перспективний (ідеальний).

III – морально-духовна культура (моральна свідомість, моральна діяльність, моральні стосунки).

Як відзначає О. В. Лівшун, справжній професіоналізм неможливий без розвитку загальних здібностей людини, формування системи особистісних цінностей, моральної зрілості, наявності внутрішньої мотивації діяльності. Відповідно, одне із головних завдань акмеології – з'ясувати технологію оволодіння професією на високому рівні, знайти алгоритм діяльності, який приведе до формування індивідуального стилю та високого рівня професійної компетентності. Фахівець своєї справи вирізняється постійним прагненням до самовдосконалення, професійного зростання, отже акмеологія вирішує проблему розвитку професійних здібностей і дозволяє по-новому подивитися на управління цим процесом [7, с. 80]. Причому цей процес не може обмежуватися періодом навчання у ВНЗ і завершуватися з одержанням фаху.

Для досягнення акмеологічної вершини майбутньому фахівцю слід працювати над собою в рамках програми індивідуально-професійного саморозвитку, окремими складовими елементами якої є такі [6]:

- прагнення до самовдосконалення;
 - адекватна оцінка рівня свого професіоналізму;
 - бажання вдосконалити свій професійний рівень;
 - отримання задоволення від співпраці з суб'єктами взаємодії;
 - сприйняття фахової діяльності як задоволення;
 - ознайомлення з роботою досвідчених колег і ретельний їх аналіз;
 - інтерес до професії та нових досягнень в обраній галузі;
 - оцінка труднощів, які зустрічаються у фаховій діяльності;
 - обмін думками щодо нових здобутків психологічної науки з колегами;
 - моделювання системи дій з вирішення певного завдання або й певної проблеми та ін.
- Стосовно застосування акмеологічного підходу до підготовки психологів та забезпечення їхньої конкурентоспроможності, необхідно розглянути два аспекти. Сутність першого полягає у тому, що професійний психолог повинен вміти, передусім, застосовувати щодо себе:
- виявлення здібностей;
 - пошук шляхів їхнього розвитку і можливостей застосування;
 - задіяння відповідних здібностям видів діяльності;
 - формування належної мотивації досягнень;
 - постановку адекватних професійних цілей;
 - розробку шляхів досягнення бажаного;
 - формулювання відповідних цілям завдань;
 - розробку способів виконання завдань;
 - розвиток власних професійних здібностей у діяльності;
 - максимально повне використання здібностей, орієнтація на досягнення успіху, як у професійній діяльності, так і у житті загалом і ін.

Оскільки предмет «Основи акмеології», ані будь-який інший, що передбачав би можливість реалізації акмеологічного підходу, майбутнім психологам наразі не викладають, передбачено надати необхідні для його втілення знання в межах спеціалізованого курсу «Психологія

конкурентоспроможної особистості», який викладається психологам-магістрам у Національному університеті «Львівська політехніка» [3]. В його межах передбачено розглянути наступні питання, що дозволять надати студентам необхідні знання, які розширюють їхні можливості професійної самореалізації:

1. Акмеологія як галузь психологічного знання.
2. Підготовка фахівця з позицій акмеології.
3. Конкурентоспроможність особистості з позицій акмеології.
4. Структура акмеологічного підходу до розвитку професіоналізму.
5. Акмеологічні закони і їх практичне застосування.
6. Акмеологія професійного становлення.
7. Шлях до професійної майстерності з позицій акмеології.

Проте, крім розкриття та примноження власного потенціалу акмеологічний підхід передбачає застосування набутих знань і в професійній роботі з клієнтами. Відповідно, практичний психолог повинен вміти застосувати щодо своїх потенційних клієнтів:

- виявлення і розкриття їхніх здібностей;
- пошук шляхів їхнього розвитку і застосування;
- вибір відповідних здібностям видів діяльності;
- актуалізацію та розвиток необхідних інтересів і схильностей;
- формування мотивації досягнень;
- постановку й актуалізацію цілей;
- розробку шляхів досягнення мети;
- формулювання завдань, що відповідають поставленим цілям;
- розробку способів виконання завдань;
- розвиток їхніх здібностей;
- орієнтацію на відповідні здібностям види діяльності;
- спрямування на шлях максимально повного використання здібностей, тобто на досягнення успіху, як у професійній діяльності, так і у житті загалом тощо.

Наведене дозволяє констатувати, що застосування акмеологічного підходу у професійній діяльності практичного психолога передбачає вміння вирішувати наявні проблеми – як власні, так і клієнтів – за допомогою розвитку, тобто створення і задіяння нових ресурсів для їхнього вирішення; що відповідає основним положенням професійної акмеології. Відповідно, освоєння можливостей професійного зростання, що надає застосування даного підходу, відповідає вимогам підготовки фахівців на даному етапі суспільного розвитку, професійних психологів зокрема, сприяє підвищенню їхньої професійної майстерності, компетентності та конкурентоспроможності.

Проведене дослідження дає підстави зробити наступні **висновки**.

1. Наявна у спеціальній літературі з акмеології інформація дозволяє констатувати, що в арсеналі даної науки є доволі широкий набір засобів для інтенсифікації процесу професійної підготовки, які дедалі частіше застосовуються для вирішення завдань навчання фахівців різного профілю, у вищій освіті зокрема.

2. Акмеологічний підхід до формування професійної компетентності майбутніх психологів має дві основні складові: підготовку психологів і здійснення ними професійної діяльності; кожна з яких вимагає як окремого розгляду, так і діяльності з їхнього налагодження.

3. Акмеологічний підхід до професійної діяльності практичних психологів полягає у задіянні їхньої здатності застосування знань з акмеології, в результаті чого відбувається підвищення їхньої професійної компетентності, оскільки дозволяє ефективніше вирішувати завдання, які ставлять перед ними як працедавці, потенційні клієнти, так і суспільство в цілому.

В майбутньому передбачено продовжити роботу над даною темою, зокрема, розробити практичні заняття, що передбачають вироблення вмінь та навичок особистісного та професійного зростання, з застосуванням акмеологічного підходу.

Список літератури:

1. Васильев И. Н. Конкурентоспособность как акмеологический феномен / И. Н. Васильев // Наука и современность-2010. Психологические науки. – С. 69-72.
2. Винтюк Ю. В. Професійна компетентність майбутніх психологів: сутність і можливості формування / Ю. В. Винтюк // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2016. – № 4. – С. 36-47.
3. Винтюк Ю. В. Створення і апробація навчального курсу «Психологія конкурентоспроможної особистості» / Ю. В. Винтюк // Проблеми та перспективи розвитку освіти. Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 30-31 березня 2017 року). Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2017. – С. 86-89.
4. Гладкова В. М. Основи акмеології: підручник / В. М. Гладкова, С. Д. Пожарський. – Львів: Новий Світ – 2000, 2007. – 320 с.
5. Данилова Г. С. Акмеологічна модель педагога у XXI столітті / Г. С. Данилова // Рідна школа. – 2003. – № 6. – С. 6-9.
6. Деркач А. А. Акмеологические основы развития профессионала / А. А. Деркач. – М. – Воронеж: НПО «МОДЭК», 2004. – 752 с.
7. Лівшун О. В. Акмеологічні особливості професійної готовності майбутнього вчителя / О. В. Лівшун. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www>.
8. Максимова В. Н. Акмеология: новое качество образования. – СПб.: РГПУ им. А. И. Герцена, 2002. – 99 с.
9. Ніколаеску І. О. Практичні основи акмеологічного розвитку особистості в умовах освітньо-інформаційного простору: навчально-методичний посібник / І. О. Ніколаеску. – Черкаси: ОІПОП, 2012. – 54 с.
10. Носовець Н. М. Теоретичні основи педагогічної акмеології в підготовці майбутнього вчителя / Н. М. Носовець. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?

Винтюк Ю.В.

Национальный университет «Львовская политехника»

ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ ПСИХОЛОГОВ: АКМЕОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД

Аннотация

В статье предпринята попытка выяснить возможности использования акмеологического подхода к подготовке будущих профессиональных психологов в отечественных ВУЗ-ах в современных условиях. Произведён обзор научных публикаций по выбранной теме; выяснены главные положения применения акмеологического подхода к решению заданий подготовки профессионалов. Установлены возможности использования наработок акмеологии к подготовке специалистов в ВУЗ-ах. Выяснены возможности применения акмеологического подхода к подготовке будущих профессиональных психологов. Сделаны выводы из проведённой работы и намечены перспективы дальнейших исследований в данном направлении. **Ключевые слова:** высшее образование, подготовка будущих профессиональных психологов, формирование профессиональной компетентности, акмеологический подход.

Vintyuk Yu.V.

National University «L'viv Polytechnic»

TRAINING OF FUTURE PROFESSIONAL PSYCHOLOGISTS: ACMEOLOGICAL APPROACH

Summary

The article attempts to find out the possibility of applying acmeological approach to training future professional psychologists in national universities in modern conditions. The review of scientific publications on the chosen theme is made; the use of the main provisions of applying acmeological approach to training is studied. The possibility of using the gains of acmeology in the training of future specialists at universities is established. The chances of applying acmeological approach to training future professional psychologists are examined. The conclusions from the work are made as well as the outlined prospects for further research in this direction.

Keywords: higher education, professional training of future psychologists, formation of professional competence, acmeological approach.